

T I J D S C H R I F T

VAN HET

KONINKLIJK NEDERLANDSCH GENOOTSCHAP

VOOR

MUNT- EN PENNINGKUNDE

ONDER DE ZINSPREUK

„Concordia res parvae crescunt“

TE

AMSTERDAM

14^e Jaargang

AMSTERDAM

JOHANNES MÜLLER

1906

Gildepenning van het St. Jans-, Goedeluyden- of Arbeidersgild te Vere.

Onder de gildepenningen van Amsterdam, door Mr. J. DIRKS 1) beschreven, komt een penning voor, die, zooals de tekst vermeldt, door P. MAILLIET aan het korendragersgild aldaar is toegeschreven. Mr. DIRKS echter was het met deze verklaring niet eens, want, wij lezen bij hem (zie blz. 451): „Behoort, naar het schijnt niet in Amsterdam thuis,” zonder evenwel daarbij te schrijven, in welke plaats de penning dan wèl tehuis behoorde. De schrijver wist het blijkbaar niet. Wij zijn in dit opzicht gelukkiger en weten, dat de bewuste penning een veersche is, want hij is afkomstig van de weduwe GROENEWEGEN te Vere, wier man tot de laatste vier leden van het arbeidersgilde behoorde.

De penning stelt op de voorzijde een arbeider voor, die, een goed gevulden zak op hoofd en

1) Mr. J. DIRKS, *de Noord-Nederlandsche Gildepenningen*, Haarlem 1879.

schouder torschende, als gebogen onder den zwaren last, naar rechts gaat. Hij draagt eene jas met korte panden, een broek, die tot aan de knieën reikt en heeft hooge hakken aan de schoenen. De penning, die veel relief heeft, vertoont een oneffen veld, dat met korreltjes is bezet.

De keerzijde is glad en draagt een ingesneden nummer.

Geelkoper, gegoten. Mijne verzameling.

Uit de rekeningen van het arbeidersgilde, die mij door het stedelijk bestuur van Vere welwillend zijn ter inzage verstrekt, blijkt, dat het gilde in den eersten tijd looden penningen heeft gebruikt.

Het bezat voor het gieten van die looden stukken een wit druksteentje, dat, met eenige andere goederen, bij den gildeknaap berustte.

Wij lezen daar van het eerst in de rekening van 8 juli 1739. Behalve het zilver, dat in handen bleef van den regeerenden deken, waren de overige bezittingen van het gilde aan de hoede van den gildeknaap toevertrouwd. Zoo had deze in genoemd jaar onder zijne berusting: een nieuw gemaakt lijkkleed van zwart laken — het oude was voor 4 schellingen 4 grooten verkocht, terwijl voor de nieuwe pelle 3 pond, 14 sch., 2 gr. werd betaald, — twee geschilderde wapentjes 1) van blik, die, gedurende de plechtigheid der begrafenis, op de doodkist werden gelegd en ten slotte een *wit druksteentje om gildepenningen in te gieten*. In

1) Op het eene was St. JAN, op het andere een zakkendrager geschilderd. Zij waren aan twee zwarte linten bevestigd.

1741 heette het „*een gietsteentje om begraefpenningen in te gieten tot noding van de gildebroeders.*” Een 50-tal looden „doodpenningen” waren daarbij aanwezig.

In de rekening van 1750 komt een post voor, bedragende 16 sch. 8 gr., wegens het vervaardigen van 50 stuks penningen. Naar ons tegenwoordig geld gerekend, hadden deze dus gezamenlijk *f* 5.— of per stuk 10 cents gekost. Mogelijk zijn dit de later in gebruik gekomen koperen penningen geweest: een feit is het echter, dat looden penningen nog in volgende inventarissen van de gildegoederen worden vermeld.

Zoo leest men aan het slot der rekening van 1759—1760: „Alsmede nog eenige lode penningen en een vorm om dezelve te gieten.” De laatste zeven woorden zijn in de rekening met een dikke streep doorgehaald. Men had het gietsteentje dus niet meer. Dat dit zoo was, bewijst de rekening van het volgende jaar, waarin wèl van „lode penningen” sprake is, maar waarin het gietsteentje niet meer wordt genoemd. In de daaropvolgende rekening van 1762—1763 treffen wij voor het eerst de koperen gildepenningen aan.

Wij mogen dus als waarschijnlijk aannemen, dat de koperen gildepennyng, waarvan wij hierboven eene afbeelding gaven, uit dien tijd afkomstig is. Koperen exemplaren waren in 1812 1) nog aanwezig, na welk jaar geene penningen meer in de inventarissen der gildegoederen worden vermeld.

1) Blijkens de rekening, die van 1772 tot 1872 loopt, waren in 1812 nog 30 gildepenningen aanwezig.

Daar steeds van „begraaf- of doodpenningen” wordt gesproken, vermoed ik, dat ze uitsluitend bij begrafenisfen werden gebruikt.

Er zijn verscheidene rekeningboeken en ordonnantiën van het gilde bewaard 1). Het oudste boek, in smal folioformaat, bevat de rekeningen van 1549—1589, op perkament geschreven. Het bevat voor het meerendeel posten voor het lezen van missen op heiligen-dagen en voor halfjaarlijksche priesterdiensten. Na 1573 komen geene giften aan de kerk meer in de rekeningen voor.

In 1549 bestond het gilde uit 16 leden; in 1552 was dat getal reeds tot 35 aangegroeid. Twee eeuwen later, in 1721, telde het gilde 48 broeders, onder wie drie dekenen en één gildeknaap, die allen vrij waren van het betalen der jaarpenningen.

Op het laatst der 18e eeuw vinden wij 54 leden vermeld. Het was toen echter een tijd van malaise en achteruitgang. Wij hooren hen aan het stadsbestuur klagen, dat er vele vreemdelingen, die elders geen werk konden krijgen, in het gilde werden toegelaten.

„Commercie en navigatie nemen zeer af,” zoo vervolgen zij, „zoodat het werk steeds minder wordt.” Het stedelijk bestuur vond de klacht billijk. Het gilde mocht tot 30 personen uitsterven 2).

1) Daaronder behoort ook een kistje met ordonnantiën, charters en papieren, 260 stuks bevattende.

2) Dat getal is steeds kleiner en kleiner geworden, tot dat, in 1865, slechts de volgende leden aanwezig waren: M. GROENEWEGEN, J. P. VAN PROOYEN en T. en P. VAN DEN ENDE (Mededeeling van den heer J. W. FERRELS te Vere).

Men zal zich misschien verwonderen, dat in eene kleine stad als Vere, het arbeidersgilde zich zoo vele jaren heeft kunnen staande houden, en zelfs een tijd van grooten bloei heeft gekend. De reden van dien voorspoed was de aanwezigheid, ruim drie eeuwen lang, van den schotschen stapel 1) in die stad, eene bedrijvigheid, waarmede de welvaart van het gilde ten nauwste was verbonden. In de vele stapelkontrakten, die bewaard en onlangs in druk zijn uitgegeven, leest men dan ook bepalingen als de volgende, het arbeidersbedrijf rakende:

„Datter een goet getal van sleden, wagens en arbeiders geappointeert (moeten) werden tot het tydig laden en lossen van hare schepen en goederen, welk arbeitsloon gereguleert zal werden by de Conservateur en magistraet van dese stadt” (art. 8).

„Dat de kooplieden van de Schotse natie, hier

1) Dus kan men sien, dat niet sonder reden Vere, als de meest convenabelste haven in de Nederlanden de sitplaats der stapelnegotie soo lang geweest, al sedert den jare 1444 een vasten aanvang hebbende genomen, daar als nog is subsisteerende, de situatie en omstandigheden dier plaats daar vele toe contribueerende, als dicht aan zee gelegen en het inkomen zoo gemakkelijk, dat een kundig zeeman, die maar eens of tweemaal hier geweest is, gerust mag ondernemen zijn schip binnen te lootzen. Voor de stad is in storm en onweder een veilige ree; de haven ter oorsake der visschersschuyten wert noyt gesloten; en van daar wegvarende, is men in een of twee uren tijds in volle zee, vry van alle banken en klippen; by winterdag en selfs harde vorst is het veergat haast noyt met drijfsijs beset; selfs in de laaste harde winter van 1740 hebben zeeschepen meest altyt in en nyt kunnen gaan. Ook is dese stadt noyt subject aan hoog water of 't onderlopen van kelders en pakhuysen als genoegsaam door sijn hooge kaye daartegen geassecureert.

Uit: *Bijdragen tot de geschiedenis van den schotschen stapel te Vere*, medegedeeld door J. W. FERRELS in: *Archief Zeenwesch Genootschap* 1903, blz. 84.

ter stede komende, in haer verhandelinge wel gediënt mogen werden van dragers, arbeyders en wercklieden" (art. 9).

„Dat jaerlijcx in January de magistraet zal doen vergaderen de craenmeesters, wegers, meters, arbeyders en andere personen, met dewelcke die van de Schotse stapel te doen sullen hebben, en voor haer doen lesen en vercondigen alle en ider lijsten, die veraccordeert sal werden wegens het loon en salaris, bij de voorschreven persoonen af te vorderen, alsmede te doen lesen een gedeelte deser articulen, welcke de bovengemelte persoonen sijn rakende, ten eynde sy beter mogen weten hoe haerselven daernaer te reguleren en alle bereytwillige gehoorsaemheyte aen deselve te geven, enz." (art. 28). 1)

In de 16^e eeuw werd besloten eenig zilver aan te schaffen. Wij vinden in de rekening van 1554—1555 de uitgaven daarvan vermeld. De keuze was op een beker of kop gevallen. De plechtigheid begon met een feest ten huize van zekeren WILLEMS, „doen men den cop besteede te maecken" en bij welke gelegenheid men 4 schellingen „verdronk". De vervaardiging van dien cop of beker was aan den goudsmid ADRYAË — lees ADRIAAN — opgedragen, waarvoor hem 7 p. 9 sch. werd betaald. Den goudsmidsknecht werden 6 grooten als drinkgeld geschonken. Een paar jaar later gaf men nogmaals 25 sch. 6 gr. uit, voor „die coep te marken." Deze kop bestaat thans niet meer. Met

1) J. W. PERRELS, *Loc. cit.*, in: *Archief*, 1905. Stapelcontract van 1697.

al het andere zilver der gilden, is hij in 1572 het slachtoffer geworden van den toenmaligen geldnood en is „ten dienste van de gemeene zake” te gelde gemaakt.

In het midden der 18de eeuw was het gilde opnieuw een gildebeker 1) rijk, met vele andere zaken, die wij echter hier niet zullen opnoemen.

Eene bepaalde gildekamer had dit gilde, geloof ik, niet, want in 1669 werd de jaarrekening opgenomen in de schutterij de Handboge; in 1698 koos men voor die plechtigheid een lokaal in „de Busse”, terwijl in 1757 een pond vls. werd betaald voor het gebruik van de kamer boven het vleeschhuys. Het gilde bezat echter aan de zuidzijde van de haven het St.-Janshuis 2), waarin een gevelsteen 3) prijkte, een arbeider met een zak op den rug voorstellende, terwijl ook de wapens van Zeeland en Vere er op te zien waren.

In de uit 16 artikelen bestaande ordonnantie door Burg., Schepenen en Raden dezer stede van Vere, na 1582 uitgevaardigd en herhaalde malen

1) Deze beker behoort thans aan Mevr. de Wed. SNYDER, te 's-Gravenhage. Hij zal te zien zijn op de in den zomer van dit jaar te Middelburg te houden tentoonstelling van oude goud- en zilverwerken.

2) Dit huisje bestaat nog, maar is, volgens mededeeling van den heer PERRELS, in- en uitwendig geheel veranderd. Daar werden ladders, gangen, enz. bij het gilde in gebruik, bewaard. Het verhuren van deze benodigdheden aan anderen maakte eene bron van de inkomsten uit; volgens de rekeningen ontving het gilde daar 9, 12 tot zelfs in sommige jaren 14 p. vls. voor.

In: *Kerkelijk Zeeland*, opgenomen in *Bijdragen tot de geschiedenis van het Bisdom van Haarlem*, staat, dat het kleine gildehuisje op de kaai nog altijd voortgaat met zijn ouden bengel, de sjouwers tot den arbeid op te roepen.

3) Deze gevelsteen is naar Middelburg overgebracht en thans ingemetseld in den gevel van het huis L 28 aan de Krommeweelle, aldaar.

herzien, tot het „tegenaan van dagelijksche onordentelijkheden”, lezen we o. a., dat de gildedag van het St. Jansgilde werd gehouden tijdens de jaarmarkt 1) dezer stad. Dan deed men rekening en verantwoording en werden de gildegooederen na het verkiezen van het nieuwe bestuur aan den opvolgenden deken overgeleverd.

En op dien verkiezingsdag „zou men met elkander teren.”

„Alle waren, die met stadsmate worden gemeten, zullen niet als door die van 't Goedenluydengilde worden gewrocht”, vermeldt art. 11.

Art. 12 bepaalde, dat ieder zijne kar, hetzij geladen of ledig zijnde, moest trekken en vooral niet steken, ter voorkoming van ongelukken met het omverrijden van kinders, op boete van 2 sch.

In art. 13 lezen we, dat niemand in of omtrent het gildehuisje op en bij het werp-perk of ook in het werk zijnde, mag schelden, zweren, bedreigen of goddelooze en onchristelijke wenschen toespreken.

Werd een gildebroeder begraven, dan mocht niemand vóór het sterfhuis „ofte daaromtrent ook achter het lijk gaande, tabacq rooken” en moest ieder zich naar zijn staat kleeden.

Was een schip gelost, dan kreeg het gilde van den turf- of houtschipper twee guldens in plaats van een half vat bier, zooals dat vroeger geschiedde.

Op het cavelen, smakken ofte werpen naar eenig-hande werk, dat op een daartoe aangewezen perk

1) 6 Juli 1768 brak er over de *Veersche kermis* een windhoos los, die 6 á 7 kramen zwaar beschadigde en waardoor een kraam met glaswerk geheel verbrijzeld werd. Er werd toen eene kollekte in de stad gedaan. Uit: *Oude aantekeningen bijzonder omtrent Veere, door A. C. B.* (Zie: *Zeeuwsch Jaarboekje* 1861). De jaarmarkt werd dus en wordt nog begin Juli gehouden.

bij de groote brug en trap moest geschieden, waren vele bepalingen gemaakt. Het „eerlijk boven al” werd zeker niet altijd door de goeluyden toegepast, want er was bepaald, dat niemand meer oogen mocht noemen, als geworpen werd en dat de koopman of zijn vrijman bij het loten moest tegenwoordig zijn.

Ook mochten ze niet meer dan 25 zakken turf ieder bewerken, op boete van 1 schelling.

Herhaaldelijk o. a. in 1687 en 1715 werden bepalingen op de loonen gemaakt.

Iemand, die in 's lands dienst was of 's,lands geld trok, mocht niet in het gilde worden opgenomen, want, zoo zulks werd toegelaten, zou het gilde, zoo lezen wij, „mettertijd niet anders bestaan als uyt soogenaemde verminckte of bezolgte personen”. Een gepensionneerd soldaat werd niet als burger beschouwd en niemand kon in het gilde komen, tenzij hij effectief burger was.

Dat alles klinkt nu heel gewoon, maar in 1700 hadden heeren regenten toch heel wat te stellen met zulk een gepasporteerd soldaat, PIETER VAN DOORN geheeten, die in het gilde wenschte te worden opgenomen, terwijl de regenten hem den toegang daartoe hadden ontzegd. PIETER VAN DOORN heeft daarop een lang request aan de Ed. achtb. Magistraet der stadt Vere ingediend, dat zeer vermakelijk is om te lezen.

„De broeders zijn jaloersch” zegt hij o. a. daarin, „jalousie alleen heeft dese interdictie uitgewerkt, daarbij is ze ongeldig omdat se sonder eenige reden of wet is gedaan, en, bijgevolg, ontbloot

van eenig fundament. De regenten insonderheyt hadden het hem behooren te gunnen om de moeiie actien die hij gedurende sijn trouwen dienst als sergeant hadde bijgewoont of selfs helpen uitvoeren. Laten ze eens met hun privilege bewijzen", vervolgt hij, „dat sy recht hebben tegen suppliant ten oorsake dat hij gegageert soude wesen, alsoo te procedeeen en in effecte te ontburgeren, wat is die gage anders als een gifte over voorgaende diensten? Neen", zoo vervolgt hij, „de regenten van 't arbeydersgilde hebben daarin geen andere steun en kunnen hebben als haer eygen caprice. En sulcx nooyt bij UEd. Achtb. is toegestemt, en daer ook geen reden kunnen werden gevonden waerom sulcx bij UEd. Achtb. toegestemt zoude kunnen worden. Zoo is den suppliant met goede reden persisterende by syn request met versoeck dat niet alleen de interdictie moest worden uytgetrocken maer den suppliant ook opgelegd en vergoed syn schade door de interdictie geleden, 't welck doende, enz."

De regenten waren zeer verbitterd door dit relaas, waarvan wij slechts een klein gedeelte hebben medegedeeld, en verzochten Burgemeesters en Schepenen bij hun antwoord toch vooral te willen letten op de injurieuse expressiën, die PIETER VAN DOORN tegen zijne regenten in zijne memorie insereert.

„Was er niets anders, dan dat", zeggen zij, „dan sou het voor regenten reeds genoeg zijn om hem uyt het gilde te houden, maar PIETER VAN DOORN is geen eerlijk man, de Edel Achtb. moeten in

Middelburg maar eens informeeren, wat voor een eerlijk man hij is, hetwelk wereldkundig genoeg is.

PIETER VAN DOORN zegt wel, dat het in het gilde slecht gaat, en daar hij niet leven kan, dat daarom, om zijne getrouwe diensten, hij op de gegageerde rolle is gestelt. Edel Achtb. is dan niet waer tgene de regenten te voren hebben gesezt, dat sulke gegageerden het broot uyt arme menschen haer mont komen te nemen, want is het dat hij als arbeider niet bestaen of de cost kan winnen, soo spreekt van selfs dat andere die niet gegageert en ouwe menschen syn, moeten verlooren gaen, en soo soude daeruyt volgen dat de gegageerde alle andere uyt den gilde souden houwen of 't gilde verlaten. Dat is de reden en grondslag, dat, die gegageert zijn, of 's lants geld genieten, moeten lijden dat een andere ook door syn arbeyt leven kan, sulcx de regenten niet jalours zyn dat ymant leeft, maer men moet schicken zoo veel doenlyk is dat een yder voornamentlyk arme arbeyders met heur vrouw en kinderen een stuck broot kunnen krijgen. Daer konnen in 't gilde geen verminckte personen komen, gemerckt dat de 8 jongste in den gilde zoo lange moeten kalck dragen tot dat zij van volgende inkomelingen verlost worden, welk dragen van kalck onmogelyk by geen verminckte personen kan worden gedaen, verder wanneer eenig lastig of vuyl werk bovendien voorvalt, daer niemant willig is, dan gaet de prang om, so dat niemant geëxcuseert is. Invoege dat de dekens dienen gaende niet rammelen sonder fundament."

Wij zullen de verdediging van heeren regenten

niet verder vervolgen, maar even vermelden, dat Burg. enz. gelesen hebbende het berigt van de regenten van het St. Jans- of Arbeydersgild, mitsgaders het tegenberigt van den suppliant, declineeren den zelve[n] zyn versoeck.

Vere, 30 Maert 1709.

Daarmede was de zaak uit, en, met de vermelding van deze historie, nemen wij tevens afscheid van onze lezers, daar plaatsgebrek verbiedt meerdere bijzonderheden van het merkwaardige veersche arbeidersgilde mede te deelen.

M. DE MAN.
